

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální patologie a sociologie

Možnosti ochrany ohroženého dítěte

Bakalářská práce

Autor: Tereza Adamová
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální patologie a prevence
Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.
Oponent práce: doc. PhDr. Iva Jedličková, CSc.



Zadání bakalářské práce

Autor:	Tereza Adamová
Studium:	P15P0921
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální patologie a prevence
Název bakalářské práce:	Možnosti ochrany ohroženého dítěte
Název bakalářské práce AJ:	Options protecting endangered child

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá problematikou ohrožených dětí a rolí intervence orgánu sociálně-právní ochrany dětí v práci s ohroženými dětmi v rámci Královéhradeckého kraje. Teoretická část je zaměřena na vysvětlení a definování pojmů, které se vztahují k ohroženému dítěti, na druhy prevence a na typy institucí, které ochraně ohrožených dětí napomáhají. Dále je popsána činnost kurátorů pro děti a mládež. V praktické části je využita kvalitativní strategie.

DUNOVSKÝ, J., et al. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada Publishing, 1995. 248 s. ISBN 80-7169-192-5 GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6 LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2007. 352 s. ISBN 80-247-1284-9 MATOUŠEK, O., et al. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2 VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3 Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Garantující pracoviště:	Katedra sociální patologie a sociologie, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.
Oponent:	doc. PhDr. Iva Jedličková, CSc.
Datum zadání závěrečné práce:	5.1.2016

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce PhDr. Daniely Květenkové, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Tereza Adamová

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat paní PhDr. Daniele Květenské, Ph.D., vedoucí práce, a panu Mgr. Zdeňku Bakočovi, pracovníku Městského úřadu Trutnov, za pomoc a cenné rady, které mi v průběhu této práce poskytli. Dále děkuji všem kurátorům pro děti a mládež, kteří věnovali svůj čas a zúčastnili se výzkumného šetření.

ANOTACE

ADAMOVÁ, Tereza. *Možnosti ochrany ohroženého dítěte*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2018. 53 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá problematikou ohrožených dětí a rolí intervence orgánu sociálně-právní ochrany dětí v práci s ohroženými dětmi v rámci Královéhradeckého kraje. Teoretická část je zaměřena na vysvětlení a definování pojmů, které se vztahují k ohroženému dítěti, na druhy prevence a na typy institucí, které ochraně ohrožených dětí napomáhají. Dále je popsána činnost kurátorů pro děti a mládež. V praktické části je využita kvalitativní strategie.

Klíčová slova: ohrožené dítě, kurátor pro děti a mládež, ústavní výchova

ANNOTATION

ADAMOVÁ, Tereza. *Options protecting endangered child*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2018. 53 pp. Bachelor Degree Thesis.

The Bachelor thesis deals with the issue of children at risk and the role of intervention of the organ of social and legal protection of children in work with children at risk within the Hradec Králové Region. The theoretical part is focused on explaining and defining concepts related to the child at risk, types of prevention and types of institutions that help to protect children at risk. The curators' activities for children and youth are also described. Practical part is used qualitative strategy.

Keywords: children at risk, curator for children and youth, institutional care

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:.....

Podpis studenta:.....

OBSAH

Úvod.....	9
1 Vymezení základních pojmů	11
2 Právní úprava v souvislosti s ohroženými dětmi.....	14
3 Formy pomoci ohroženému dítěti.....	18
3.1 Preventivní činnost	18
3.2 Organizace	19
3.2.1 Státní organizace.....	19
3.2.2 Nestátní organizace.....	21
3.3 Ochranná a ústavní výchova	22
4 Kurátor pro děti a mládež.....	29
4.1 Cíle činnosti kurátora.....	29
4.2 Základní postupy a nástroje práce kurátora	30
4.3 Kurátorství ve spojitosti s ústavní a ochrannou výchovou	31
5 Hodnocení jedné z možností ochrany ohroženého dítěte z hlediska kurátorů pro děti a mládež	34
5.1 Výzkumná strategie a cíle výzkumu.....	34
5.2 Metody a techniky sběru dat	35
5.3 Interpretace výsledků.....	39
5.3.1 Interpretace výsledků dosažených v rámci DC 1.....	39
5.3.2 Interpretace výsledků dosažených v rámci DC 2.....	41
5.3.3 Interpretace výsledků dosažených v rámci DC 3.....	42
5.3.4 Interpretace výsledků dosažených v rámci DC 4.....	44
5.4 Vyhodnocení výsledků výzkumu	45
Závěr	47
seznam tabulek	49
seznam obrázků.....	49

seznam použité literatury	50
seznam příloh.....	53

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce jsou možnosti ochrany ohroženého dítěte, zvolené na základě všeobecného trendu současné doby neustálého potýkání se společností s výskytem sociálně patologických jevů u mladé populace. Popisuje metody, postupy, techniky, instituce a jiné možnosti, prostřednictvím kterých je možné těmto ohroženým dětem pomoci.

Pojem ohrožené dítě je definován zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Do této definice spadá mnoho skupin ohrožených dětí. Tato práce se věnuje těm dětem, které jsou ohroženy samy sebou, tedy svým vlastním chováním, které je pro ně jakýmkoliv způsobem ohrožující. Například děti zanedbávající školní docházku, užívající návykové látky, dopouštějící se protiprávního jednání apod.

Příčin výše zmíněného chování může být mnoho. Často je hlavním problémem rodina, která dítěti neposkytuje dostatečné rodinné zázemí. Dítě je svědkem hádek, domácího násilí, opilosti jednoho z rodičů atd. Uniká od reality, hledá svůj vlastní lepší svět, který mu splní jeho sny. Takový jedinec si najde v mnoha případech okruh přátel, kterými je snadno zmanipulován, což může vést i k trestné činnosti. Ve většině případů je následně dítě umístěno do institucionálního zařízení etopedického typu. V tomto zařízení je vykonávána ústavní či ochranná výchova formou internátní péče, která dává novou možnost resocializace a nápravy jedince. Dítě je umístěno do tohoto zařízení na základě soudního usnesení.

Hlavním cílem této práce je zjistit, jaké možnosti ochrany mají děti, které jsou ohroženy svým vlastním jednáním. Práce se zejména zaměřuje na působení pobytu v zařízení ústavního typu, na děti s delikventním jednáním.

Teoretická část se na začátku věnuje definování základních pojmů, které se k danému tématu vztahují, a popisuje právní úpravu týkající se ohrožených dětí. Dále zaměřuje pozornost k formám pomoci ohroženým dětem, konkrétně preventivním činnostem, státním i nestátním organizacím a v neposlední řadě ústavní a ochranné výchově.

Poslední kapitola teoretické části se zabývá rolí intervence kurátora pro děti a mládež.

Praktická část této práce navazuje na část teoretickou a je věnována vlastnímu výzkumnému šetření, které je postaveno na kvalitativní metodě sběru dat. Získané informace jsou následně analyzovány a v závěru vyhodnoceny.

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

První kapitola se zaměřuje na vymezení základních pojmů, mají svůj význam v kontextu problematiky ohrožených dětí a možností jejich ochrany. Vysvětlení vybraných základních termínů je důležité především vzhledem k jejich různorodému chápání laické i odborné veřejnosti. Pro účely této práce je tedy nejprve nutné upřesnit vymezení následujících pojmů.

Setkáváme se s mnoha termíny, které v současné době označují skupinu jedinců, které je možné považovat za ohrožené děti. Samotný pojem „**ohrožené dítě**“, lze najít v řadě odborných literatur. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, definuje ohrožené dítě jako „*dítě, jehož životní podmínky mohou bezprostředně ohrožovat nebo poškozovat jeho vývoj a začlenění do společnosti. Příčiny tohoto ohrožení mohou být na straně dítěte či prostředí, v němž žije.*“ Tento zákon vymezuje okruh dětí, na které se zaměřuje **sociálně-právní ochrana**. Jde o nezletilé děti, které byly například svěřeny do výchovy jiné osoby, vedou zahálčivý nebo nemravný život, opakovaně se dopouští útěků od rodičů apod. (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí).

Tato práce se zaměřuje na okruh ohrožených dětí, ve kterém jsou děti ohroženy svým vlastním jednáním. Jedná se o děti se zvýšeným rizikem sociálního selhání, tj. disponování k delikventnímu chování, drogové závislosti, alkoholismu, patologickému hráčství, k členství v extrémistických skupinách, náboženských sektách apod. Tuto skupinu jedinců pojmenovali Matoušek s Kroftovou (1998) jako **rizikovou mládež**. Pojem riziková mládež používá i mimo jiné Vladimír Labáth (2011, s. 11) a charakterizuje ji jako „*dospívající, u kterých je následkem působení více faktorů, zvýšená pravděpodobnost selhání v sociální a psychické oblasti*“.

„*Porušení či podstatné odchylení od některé sociální normy chování nebo od skupiny norem, je typickým znakem chování výše zmíněné skupiny jedinců.*“ Kraus (2015, s. 15) tuto skutečnost označuje za **sociální deviaci**. Jedná se tedy o výraz nerespektování požadavků. „*Je to jednání odchylovající se od očekávaného,*

standardizovaného a institucionalizovaného chování, které předepisuje sociální norma platná v určité společnosti, skupině, sociálním útvaru.“ (Ondrejko, 2011, s. 19)

Velký sociologický slovník termín **sociální patologie** definuje jako nezdravé, nenormální, obecně nežádoucí společenské jevy, tzn. společensky nebezpečné, negativně sankcionované formy deviantního chování. Z hlediska vymezení předmětu badatelského zájmu jde o systematické zkoumání a zobecňování, studium příčin vzniku společensky nežádoucích forem chování. Kraus (2017) uvádí, že zakladatel vědecké sociologie Emil Durkheim definoval sociální patologii mnohem dříve, a to jako vědu o chorobách a nepříznivých skutečnostech, činech a chování, které se odchyľují od stanovených norem v rámci dané společnosti, které se stávají její organickou součástí a komponentem života sociálních celků.

Pojem **dítě** je používán a vymezen v různých právních normách. V souladu s Úmluvou o právech dítěte se dítětem rozumí osoba, která nedosáhla osmnáctého roku věku. V občanskoprávních předpisech se tato osoba nazývá nezletilou, a to za předpokladu, že zletilosti nenabyla dříve, což je podle platných právních norem České republiky možné pouze uzavřením manželství. Podle občanského zákoníku zletilost, tedy způsobilost vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti v plném rozsahu, vzniká dosažením osmnáctého roku věku. Tato práce se zaměřuje na děti v rozmezí 0 až 18 let.

Mladistvý, je dle ustanovení § 2 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, označován ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku.

Děti mladší patnácti let a mladiství jsou označováni jako **mládež**. „*Dítětem mladším patnácti let je ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku*“ (ustanovení § 2 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže). Dítě mladší patnácti let není trestně odpovědné, tj. nemůže být stíháno za spáchání trestného činu, o jeho činu mluvíme jako o činu jinak trestném. Dopustí-li se však dítě mladší

patnácti let činu jinak trestného, učiní soud pro mládež, podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, opatření potřebná k jeho nápravě (výchovná povinnost, výchovné omezení, napomenutí s výstrahou, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče, dohled probačního úředníka, ochrannou výchovu a ochranné léčení). V řízení proti dětem mladším patnácti let, které se měly dopustit činu jinak trestného, postupuje soud pro mládež podle zvláštních právních předpisů upravujících občanské soudní řízení, neboť děti mladší patnácti let nejsou trestně odpovědné, a proto proti nim nelze vést trestní řízení (zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže).

Tato kapitola napomáhá čtenářům ujasnit si základní pojmy vztahující se k dané problematice. Na tomto základě mohou následně hlouběji proniknout do problematiky ochrany ohrožených dětí. Výše definované termíny, které jsou svým způsobem navzájem propojené, se budou promítat do dalších částí této práce.

2 PRÁVNÍ ÚPRAVA V SOUVISLOSTI S OHROŽENÝMI DĚTMI

Právní úprava v souvislosti s ohroženými dětmi vychází z faktické nezbytnosti věnovat boji s výskytem sociálně patologických jevů u dětí zvláštní pozornost. Teoretické koncepce týkající se tématu kriminality mládeže a ukotvení činnosti kurátora jsou východiskem pro tvorbu zákonů, které se zabývají delikty mladých pachatelů. Tato problematika je upravena předpisy s legislativním vymezením postupů v oblasti kriminality mládeže a soudnictví ve věcech mládeže.

Sociálně-právní ochranou dětí se nezabývá pouze Česká republika, ale i mnoho mezinárodních organizací, díky kterým vznikají a jsou přijímány některé druhy dokumentů a úmluv chránících dětská práva. Z mezinárodněprávních dokumentů bych jmenovala například Deklaraci práv dítěte přijatou v Ženevě v roce 1924 a Deklaraci práv dítěte přijatou Organizací spojených národů v roce 1959 (Špeciánová, 2006).

Právní úprava ochrany dětí a mládeže vychází z následujících základních pramenů:

- Ústava České republiky
- Listina základních práv a svobod
- Úmluva o právech dítěte
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním
- Nový občanský zákoník, zákon o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních a zákoník práce

V souvislosti s výkonem sociálně-právní ochrany dětí je dle Novotné a Fejta (2009) potřeba zdůraznit článek 4 Ústavy České republiky, podle něhož jsou základní práva a svobody pod ochranou soudní moci a článek 10 Ústavy České republiky.

Ten obsahuje pravidlo, které stanoví, že vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jímž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.

Listina základních práv a svobod vytváří základní právní rámec uplatňování práv a svobod nejen v rámci činnosti kurátora pro mládež a soudnictví ve věcech mládeže. Vymezuje v článku č. 32 i záruku zvláštní ochrany dětí a mladistvých. Byla přijata jako součást ústavního pořádku České republiky v roce 1993 (Novotná, Fejt, 2009).

„Úmluva o právech dítěte byla přijata 20. listopadu 1989 Valným shromážděním OSN. Česká a Slovenská Federativní Republika ji ratifikovala 6. února 1991 a je uveřejněna ve Sbírce zákonů jako sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb. Po rozdělení federativního státu se Úmluva stala součástí právního pořádku České republiky a její postavení je velmi významné, neboť tato úmluva je úmluvou o základních lidských právech. Povinnost společnosti zabezpečit dítěti zvláštní péči a respektovat a chránit dětská práva jako součást lidských práv je státy uznávána od počátku dvacátého století. Tato myšlenka se objevuje např. v Ženevské deklaraci práv dítěte z roku 1924, ve Všeobecné deklaraci lidských práv z roku 1948, Deklaraci práv dítěte z roku 1959, v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech z roku 1966, v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech z téhož roku, a je tomu tak i v Úmluvě o právech dítěte z roku 1989.“ (Novotná, Fejt, 2009, s. 18-19)

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, vymezuje pojem sociálně-právní ochrany dětí, vymezuje oblast a působnost činnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí, upravuje činnost pracovníků sociálně-právní ochrany, včetně kurátora pro mládež, ústavní a ochrannou výchovu.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). V tomto zákoně je předmětem právní úpravy nejen řízení o protiprávních činech mládeže, ale též hmotně právní podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně a opatření, která se mají za spáchané protiprávní činy ukládat. Dále upravuje projednávání protiprávních činů nejen u mladistvých, ale také u dětí mladších 15 let a také zavádí nové pojmy. Za protiprávní čin považuje tento zákon trestný čin nebo čin jinak trestný, za mládež považuje děti mladší 15 let a mladistvé (tj. děti od 15 do 18 let) a trest za provinění označuje jako opatření. Zákon č. 218/2003 Sb. zavádí také nový pojem „soud pro mládež“, čímž se rozumí specializovaný senát nebo samosoudce obecného soudu. (Novotná, Fejt, 2009, s. 18-19)

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník odkazuje na provedené změny trestního práva. Nový trestní zákoník nabyt účinnosti dne 1. ledna 2010. Nahradil původní zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v plném znění do 31. prosince 2009. Zákon již pozbyl účinnosti a byl s nabytím účinnosti nového trestního zákoníku současně zrušen. V trestním zákoně byla problematika týkající se činů mladistvých upravena v hlavě VII., ustanovení § 74 až 87 – Zvláštní ustanovení o stíhání mladistvých. Nynější trestní zákoník ukládá, že problematika trestní činnosti mladistvých je upravena samostatným zákonem. Podle ustanovení § 109 trestního zákoníku upravuje trestní odpovědnost mladistvých a sankce jim ukládané.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, vymezuje obecné zásady trestního řízení a v části III., ustanovení § 291 stanoví, že řízení v trestních věcech mladistvých upravuje zvláštní zákon. Trestní řízení a jeho průběh upravuje trestní právo procesní.

Jako další prameny bych uvedla **nový občanský zákoník, zákon o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních a zákoník práce.** Ke všem těmto předpisům se vztahují prováděcí předpisy nižší právní síly, tj. zejména vyhlášky ministerstev.

Na základě výše uvedeného můžeme konstatovat, že v právním systému České republiky je problematika ochrany dětí a mládeže zpracována podrobně, je obsažena v základních ústavních zákonech naší republiky, v obecných zákonech i zákonech speciálních. Naše země také ratifikovala několik zákonů mezinárodních, z nichž nejdůležitější je Listina základních práv a svobod a Úmluva o právech dítěte. Vzhledem ke globalizaci světa můžeme i do budoucna očekávat vznik nových zákonů, či novel zákonů stávajících, reagujících např. na možné, stále častější mezinárodní adopce, obchod s dětmi apod.

3 FORMY POMOCI OHROŽENÉMU DÍTĚTI

V této kapitole se věnuji formám pomoci ohroženému dítěti od preventivní činnosti, přes instituce, které se ohroženými dětmi zabývají, až po nejkrajnější formu pomoci a tou je ústavní a ochranná výchova.

3.1 Preventivní činnost

Většina autorů odborné literatury člení prevenci sociálně patologických jevů nejčastěji na primární, sekundární a terciární.

Vítková (2004) uvádí, že preventivní snahy jsou podpořeny neúměrným vzrůstem kriminality dětí a mládeže, zneužíváním návykových látek, růstem agresivity, brutality, šikany, vandalismu. Naštěstí, díky státním i nestátním institucím a organizacím, existuje již celá řada preventivních programů, zaměřená na obranu proti těmto nežádoucím fenoménům.

Primární prevence zasahuje příslušnou cílovou skupinu, u které lze ohrožení předpokládat a u níž riziko ještě nemělo negativní důsledky. „*Některá rizika jsou přítomna již v okamžiku narození a jiná, spojená s fungováním rodiny, je mohou zesílit v prvních měsících a letech života.*“ (Matoušek, Kolářková, Kodymová, 2005, s. 274). Podle Bělíka (2017) primární prevence zahrnuje komplex činitelů působících na jedince. Jedná se nejen o rodinu a školu, ale také o působení lokálního prostředí, především prostřednictvím občanských sdružení. Těžisko primární prevence leží v ovlivňování výchovy, vzdělávání, volnočasových aktivit, poradenství, v práci s hodnotami dětí a mládeže. Z pohledu adresnosti primární prevence působí na populaci doposud nezasazenou.

Sekundární prevence se zabývá jedinci a skupinami osob, u kterých k sociálnímu selhání již v náznaku, nebo určité míře dochází, ale zatím se nedá přesně identifikovat. U dětí mladšího školního věku je např. možné zjišťovat tzv. predeliktivní chování (záškoláctví, napadání spolužáků, drobné krádeže, negativní postoj k učiteli, lhaní

dospělým), jež podle výsledků soudobého výzkumu pozitivně koreluje s pozdějším kriminálním chováním (Matoušek, Kroftová, 2003).

Terciální prevence je zaměřená na jednotlivce, kteří se nežádoucího chování již dopustili. Jedná se o zabránění této činnosti, aby v ní nepokračovali a nedopouštěli se dalších činů, kterými ohrožují svůj osobnostní vývoj, ale i zájmy společnosti (Kraus, Hroncová a kol, 2010). Nemá-li jedinec zajištěné dostatečně kvalitní zázemí – bydlení, práci, není-li mu poskytnuta pomoc při řešení řady situací, na které není připraven, nebo je vůbec neumí řešit (zvláště u jedinců, kteří prožili v ústavní péči více let), dochází velmi brzy k recidivě sociálně patologického chování (Vítková 2004).

Cílem preventivní činnosti je předcházet poruchám chování a následnému umístění dítěte do náhradní výchovné péče. Na základě ústavní a ochranné výchovy dochází často ke společenské stigmatizaci ohroženého dítěte, což je i mimo jiné jednou z příčin jeho společenského odcizení a časté recidivy.

3.2 Organizace

Druhů institucí, které se zabývají ochranou dětí, je v České republice opravdu mnoho. V následujících podkapitolách popisuji pouze ty, které jsou v odborné literatuře uváděny jako nejčastěji využívané. Pro lepší orientaci jsou organizace rozděleny na státní a nestátní.

3.2.1 Státní organizace

Orgánem sociálně-právní ochrany dětí je státní orgán, jehož cílem je ochrana zájmů nezletilých dětí. Mezi tyto orgány řadíme v České republice Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, Ministerstvo práce a sociálních věcí, krajské úřady, úřady práce, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní a újezdní úřady (Matoušek, 2016).

Celkově lze působnost jednotlivých orgánů sociálně-právní ochrany dětí rozdělit na tři základní části. Jedná se o oddělení sociálně-právní ochrany dětí, oblast náhradní

rodinné péče a práci kurátora pro děti a mládež. Na všechny zmiňované orgány se vztahují tzv. Standardy kvality sociálně-právní ochrany, jež platí na území České republiky.

Kurátor pro děti a mládež se zabývá dětmi z nefunkčních rodin, dětmi, které vedou zahálčivý či nemravný život, dětmi zanedbávajícími školní docházku, požívajícími alkohol nebo jiné návykové látky, dětmi, které spáchaly před dovršením 15 let čin jinak trestný, dětmi utíkajícími z domova i dětmi, na nichž byl spáchán trestný čin. Kurátor pomáhá při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů s cílem umožnit dítěti začlenění do společnosti (Matoušek, 2005).

Stát po roce 1990 zřídil síť **středisek výchovné péče**, která nabízejí ambulantní programy pro rizikovou mládež a rodiny těchto mladých lidí. Několik středisek má i pobytová oddělení (pobyty trvají 6-8 týdnů). Většina z nich vznikla při diagnostických ústavech. Personál a styl práce středisek jsou tedy úzce propojeny (Matoušek, 2005). Zřizovatelem středisek je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, organizačně jsou začleněna pod ředitelství diagnostického ústavu. Toto postavení bylo zakotveno i v zákoně č. 109/02 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, který definuje i základní účel středisek: předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování a přispívat ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte, pokud nenastaly důvody pro nařízení ústavní nebo ochranné výchovy. To znamená, že klienty střediska jsou lidé, jejichž stupeň narušení není ještě závažný, ale navíc je zde ještě jeden důležitý fakt – pracuje se s klienty na bázi jejich dobrovolnosti, ochoty a zájmu spolupracovat. Středisko může poskytovat pomoc i dětem propuštěným z ústavní výchovy při jejich integraci do společnosti (Vítková, 2004).

Vítková (2004) dále zmiňuje **preventivně výchovnou péči**. Ta se poskytuje dětem nejčastěji ve věku od 6 do 18 let formou:

- ambulantních služeb na základě žádosti osob odpovědných za výchovu, nebo dětí starších 15 let;

- celodenních služeb na základě žádosti osob odpovědných za výchovu;
- internátních služeb na základě žádosti osob odpovědných za výchovu, internátní pobyt trvá zpravidla 8 týdnů.

Základní organizační jednotkou při celodenní nebo internátní péči je výchovná skupina, která může mít minimálně 6 a maximálně 8 dětí. Při této formě péče musí být dětem zajištěno vzdělávání, a to buď přímo ve středisku, nebo docházkou do školy mimo zařízení.

Při středisku výchovné péče může být zřízeno také **krizové (azylové) oddělení**, které poskytuje pomoc v akutní životní krizi či bezvýchodné životní situaci maximálně po dobu tří dnů. Krizová pomoc může přejít v ambulantní nebo internátní péči (Vítková, 2004).

Prostřednictvím těchto organizací se stát snaží o eliminaci společensky nepřizpůsobivých a nebezpečných jedinců, a zároveň se snaží o zmírnění či odvrácení nepříznivého působení rodičů, popřípadě jiných osob ovlivňujících ohrožené dítě.

3.2.2 Nestátní organizace

Někteří klienti propuštění z výchovných ústavů využívají **domy na půl cesty**. „*V nich se poskytuje zvýhodněné ubytování obvykle po dobu jednoho roku a poradenské vedení, jehož cílem je, aby klient získal vlastní bydlení a práci a měl alespoň minimální podpůrné sociální vazby*“ (Matoušek, 2007, s. 86). Dále dle Matouška (2005) působí na svěření během pobytu v ústavních zařízeních řada deprivacních vlivů. Mladí lidé po odchodu z ústavu jen obtížně hledají vlastní bydlení a zaměstnání. V tom se jim zmíněné domy na půl cesty snaží pomáhat. Celkové potřebě však nestačí, a přestože pro své klienty dělají mnoho, vliv ústavní deprivace odstranit nemohou. U těchto mladých lidí je vysoká pravděpodobnost, že se v krátké době dostanou do konfliktu se zákonem. Celá oblast péče o ohrožené děti a mládež vyžaduje zásadní systémové změny, které by měly přinést redukci ústavních forem péče ve prospěch forem jiných (Matoušek, 2005).

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež jsou sociální službou, jejímiž uživateli jsou děti od 6 do 26 let věku. Tvoří cestu k pozitivnímu ovlivnění života dětí, mládeže a mladých dospělých, kteří stojí na počátku své samostatné životní cesty (Agentura pro sociální začleňování, © 2018, online). Podle Matouška (2007) mají nízkoprahová zařízení významnou úlohu při prevenci asociálního chování a při rozvoji prosociálních zájmů. Nabízejí dětem a mládeži příležitost k nerizikovému trávení volného času a někdy pro ně organizují i víkendové a prázdninové akce v přírodě.

Zvyšující se poptávka po sociálních službách způsobuje, že role těchto organizací bude do budoucna jistě značně narůstat.

3.3 Ochranná a ústavní výchova

Jedná se o instituty sociálně-právní ochrany dětí poskytující péči, kterou jinak poskytují osoby odpovědné za výchovu dětí s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou, nařízením předběžného opatření a dětem, které nejsou občany České republiky a splňují podmínky stanovené zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. Těmto a nezaopatřeným osobám je poskytováno plné přímé zaopatření, například stravování, ubytování, ošacení, učební potřeby a pomůcky atd. (Křístek, 2017).

Ochranná výchova je druh nápravného opatření, které se nařizuje u osob mladistvých v případě, že rodina není schopna zabezpečit zdárný vývoj jedince a jeho jednání už dosáhlo intenzity trestních činů. Slomek definuje ochrannou výchovu jako *„ochranné opatření ukládané soudem, obvykle mládeži starší 15 let (výjimka možná – především v případech společensky nebezpečného jednání). Nemá trestní charakter ani se nezaznamenává do trestního rejstříku“* (Slomek, 2010, s. 55). Realizace probíhá ve školských zařízeních a časové trvání je shodné s výkonem ústavní výchovy. Důvodem uložení ochranné výchovy jsou výrazně negativní způsoby jednání, výrazná antisociální dimenze projevů, činy, které by u dospělého byly kvalifikovány jako trestné“ Podle ustanovení § 98 trestního zákona upravuje ukládání ochranné výchovy zákon o soudnictví ve věcech mládeže (Zákon 40/2009 Sb., trestní zákoník). Podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže se ochranná výchova ukládá

v občanskoprávním řízení dítěti od 12 do 15 let. V trestním řízení za činy, které jsou u dospělých posuzovány jako trestné, se ukládá dětem ve věku od 15 do 18 (19) let.

Podle ustanovení § 22, ods.1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, stejně jako podle ustanovení § 84 trestního zákona se ochranná výchova ukládá, pokud o výchovu mladistvého není náležitě postaráno, ale také nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině, nebo v rodině, v níž žije, byla dosavadní výchova mladistvého zanedbána, nebo prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy a nepostačuje uložení ústavní výchovy podle zákona o rodině (Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže). Vocílka (1994) uvádí, že ochranná výchova nemá stejně jako ústavní výchova trestní charakter a její uložení se mladistvému nezaznamenává do trestního rejstříku. Má výchovný a preventivní účel. Trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do osmnácti let věku. Pokud do tohoto věku nebylo účelu ochranné výchovy dosaženo, může soud pobyt klienta ve výchovném ústavu jeden rok prodloužit (nanejvýš tedy do ukončeného devatenáctého roku věku). Ochrannou výchovu ruší soud.

Ústavní výchova je právně upravena zákonem č.109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Podklady k nařízení ústavní výchovy obvykle připravuje soudu orgán sociálně právní ochrany dětí a mládeže. Podle ustanovení § 46 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, je soud povinen před nařízením ústavní výchovy zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, která má přednost před výchovou ústavní (Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině). Dle Slomka (2010) se jedná o výchovné opatření nařizované soudem v občansko-právním řízení, končí dovršením 18 let věku (výjimečně je možno rozhodnutím soudu realizovat prodloužení do 19 let – využíváno především u složitějších okolností a při dokončování profesní přípravy ve výchovných zařízeních). Pominou-li po nařízení ústavní výchovy její důvody nebo lze-li dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, soud ústavní výchovu zruší.

Vítková (2004) rozděluje speciální školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy do čtyř skupin:

- Diagnostické ústavy;
- Dětské domovy;
- Dětské domovy se školou;
- Výchovné ústavy.

„Účelem zařízení je zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let, na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči v zájmu jejího zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělání.“ (Vítková, 2004, s. 380)

Diagnostický ústav je vstupním diagnostickým zařízením, kterým prochází každý jedinec, má-li být umístěn v kolektivu péči v rámci výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy. Pouze v odůvodněných případech může být dítě umístěno do kolektivního zařízení bez předchozího diagnostického pobytu (děti bez poruch chování, děti po ukončení pobytu v kojeneckém ústavu apod.) (Vítková, 2004). *„Pobyt v diagnostickém ústavu může být buď nařízený soudem, nebo dobrovolný. Dobrovolný pobyt předpokládá trojstrannou dohodu mezi vedoucím ústavu, rodiči (zákonnými zástupci) svěřence a svěřencem samotným. Dobrovolné pobyty jsou využívány málo, naprostá většina svěřenců přichází do ústavu na nedobrovolný pobyt nařízený soudem“* (Matoušek, 1998, s. 160–161). Pobyt dítěte v diagnostickém ústavu trvá zpravidla 6 až 8 týdnů. Po uplynutí této doby jsou děti propuštěny zpět domů nebo jsou umísťovány do dětského domova, dětského domova se školou a výchovného ústavu. Děti mohou být do těchto zařízení umístěny pouze diagnostickým ústavem, v jehož územním obvodu se nachází. Při umísťování dítěte se dbá na umístění dítěte co nejbližší bydlišti osob odpovědných za výchovu nebo zákonných zástupců, pokud by tím nebyl ohrožen mravní vývoj dítěte. V diagnostickém ústavu jsou zřizovány nejméně 3 výchovné skupiny pro účely komplexního vyšetření dětí. Diagnostické ústavy nebo výchovné skupiny jsou členěny podle pohlaví nebo podle věku dítěte. Pro děti, které ukončily povinnou školní docházku, se jako součást diagnostického ústavu zřizují diagnostické třídy, v nichž je zajišťována příprava dětí na jejich budoucí povolání. Tato třída se naplňuje maximálně do počtu 8 dětí. Výjimku může udělit

ministerstvo. (Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, v platném a účinném znění)

Vítková (2004) popisuje následující úkoly, které dle zákona plní diagnostické ústavy:

- diagnostické, spočívají ve vyšetření úrovně dítěte formou pedagogických a psychologických činností;
- vzdělávací, v jejichž rámci se zajišťuje úroveň dosažených znalostí a dovedností, stanovují a realizují se specifické vzdělávací potřeby v zájmu rozvoje osobnosti dítěte přiměřeně jeho věku, individuálním předpokladům a možnostem;
- terapeutické, které prostřednictvím pedagogických a psychologických činností směřují k nápravě poruch v sociálních vztazích a v chování dítěte;
- organizační, související s umístěním dítěte do zařízení v územním obvodu diagnostického ústavu vymezeném ministerstvem, popř. i mimo územní obvod, spolupracuje s orgánem sociálně-právní ochrany;
- koordinační, směřující k prohloubení a sjednocení odborných postupů ostatních zařízení v rámci svého územního obvodu, k ověřování jejich účelnosti a ke sjednocení součinnosti s orgány státní správy a dalšími osobami, zabývajícími se péčí o děti.

Také **dětský domov** patří do systému školských zařízení pro výkon ústavní výchovy (Vítková, 2004). Tento druh zařízení pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Dětský domov zajišťuje péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova se umísťují děti ve věku zpravidla od 3 do 18 let, ale i nezletilé matky spolu s jejich dětmi (Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů). Posláním dětských domovů je v podmínkách kolektivního výchovného zařízení vytvořit takové prostředí, které by co nejúčinněji přispívalo k harmonickému vývoji osobnosti mladého jedince, poskytovalo mu dostatek intimity,

jistoty, pocitu pevného zázemí a také dostatek podnětů a možností k rozvíjení a uspokojování jeho citových potřeb. Rodina je základní jednotkou lidského společenství, proto bylo třeba vytvořit takovou instituci, kde by děti získaly potřebné návyky, citové zázemí a schopnosti orientovat se v sociálních vztazích, tak jako u dobře fungující rodiny, protože ta zůstává inspirujícím vzorem ve výchově a vzdělávání dětí a mládeže. V dětském domově je třeba také usilovat o odstranění nedostatků v sociálním a osobnostním vývoji, připravovat dítě a vést ho k překonávání problémů plynoucích z jeho společenského postavení. Někdy je nutné také čelit případným negativním tendencím ze strany rodičů, jejichž práva jsou sice nařízením ústavní výchovy a umístěním dítěte do dětského domova výrazně omezena, ale ne zcela zrušena (Švancar, Buriánová, 1988). „*Základní organizační jednotkou domova je rodinná skupina, kterou tvoří 6 až 8 dětí, přičemž v dětském domově lze zřídit nejméně 2 a nejvíce 6 rodinných skupin. Sourozenci se zařazují do stejné skupiny.*“ (Vítková, 2004, s. 381)

Dalším zařízením je **dětský domov se školou**. Účelem dětského domova se školou je zajišťovat komplexní péči o děti zpravidla ve věku od 6 let do ukončení povinné školní docházky, mají-li závažné poruchy chování, nebo které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují léčebně výchovnou péči. Zároveň jsou zde umístovány matky s dětmi, které vzhledem ke svému chování nesplňují podmínky přijetí do dětského domova. Součástí dětského domova je v tomto případě škola, v níž se zřizují třídy s maximálním počtem 8 žáků. Dětem je poskytováno vzdělávání v rozsahu programů základní školy, zvláštní školy, výjimečně pomocné školy. Nemůže-li se dítě po ukončení povinné školní docházky pro pokračující poruchy chování vzdělávat ve střední škole mimo zařízení, anebo není-li zrušena ústavní výchova, je přeřazeno do výchovného ústavu. (Vítková. 2004)

Dle Slomka (2010) **výchovný ústav** pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní výchovný ústav zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženu ochrannou výchovou, případně jako výchovná skupina pro děti, které vyžadují výchovně léčebnou péči nebo jsou nezletilými matkami.

Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě mladší 15 let, má-li uloženou ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy (extrémní), že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Součástí výchovného ústavu je škola, jejíž třídy se naplňují do 8 žáků. Škola poskytuje podle potřeby možnost ukončení povinné školní docházky a dalšího středního vzdělávání. Při výchovném ústavu se nejčastěji zřizuje praktická škola, odborné učiliště, střední odborné učiliště. Pro děti, které se po ukončení povinné školní docházky dále nepřipravují na budoucí povolání, může být ve výchovném ústavu zřízena samostatná výchovná skupina se zaměřením na pracovní činnosti – tzv. pracovní-výchovná skupina. Lze ji zřídit i mimo sídlo ředitelství výchovného ústavu. Pobyt ve výchovném ústavu je ukončen buď soudním rozhodnutím, nebo dosažením plnoletosti. (Vítková, 2004)

Podle ustanovení § 23 zákona 218/ 2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, může soud ochrannou výchovu přeměnit v ústavní výchovu, nebo může rozhodnout o podmíněném umístění mladistvého mimo takové výchovné zařízení, jestliže převýchova mladistvého pokročila do té míry, že lze očekávat, že i bez omezení, kterým je podroben během výkonu ochranné výchovy, se bude řádně chovat a pracovat, avšak dosud nepominuly všechny okolnosti, pro něž byla ochranná výchova uložena.

Nesplní-li mladistvý očekávání, že bez omezení, jemuž byl podroben ve výchovném zařízení, kde vykonával ochrannou výchovu, se bude řádně chovat, soud pro mládež podmíněné umístění mimo výchovné zařízení zruší a rozhodne, že se ve výkonu ochranné výchovy pokračuje. Obdobně postupuje soud pro mládež při přeměně ústavní výchovy na ochrannou výchovu. (Zákon 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů – zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Tato kapitola poskytla přehled o formách pomoci ohroženým dětem na našem území České republiky. Z výše uvedeného textu je patrné, jaké formy ochrany jsou na našem území nabízeny a jakým způsobem fungují. I přesto, že v systému sociálně-právní ochrany dětí panuje snaha o ponechání dítěte ve vlastní rodině, dochází k situacím,

kdy je nutné umístit dítě do institucionální péče. Toto umístění nejčastěji zprostředkovává kurátor pro děti a mládež, o kterém pojednává následující kapitola.

4 KURÁTOR PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Při práci s dětmi ohroženými svým vlastním jednáním má kurátor pro děti a mládež velmi důležitou roli. Úprava kurátorství není obsažena pouze v jednom předpisu. Činnost kurátora pro mládež je upravována několika zákony, z nichž vyplývají kurátorovy pracovní povinnosti. Nejvýznamnějšími právními předpisy jsou: zákon o sociálně-- právní ochraně dětí a zákon o soudnictví ve věcech mládeže. V zákonech, které pojednávají o výkonu činnosti kurátora, se však neobjevuje termín „kurátor pro mládež“. Ten je nahrazován obecnějším pojmem „orgán sociálně-právní ochrany“, či vyjádřením ve smyslu sociálního pracovníka.

4.1 Cíle činnosti kurátora

Hlavním smyslem institutu kurátorství je zabezpečení prevence zaměřené na snižování a potlačování výskytu sociálně patologických jevů u mládeže. Kurátoři jsou mezi prvními, kteří se setkávají se sociálně patologickými jevy a navrhnou opatření k jejich zamezení. Značnou pozornost věnují mladým pachatelům kriminality. Dle ustanovení § 36 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, „*je třeba v řízení proti případům mladistvým dbát na to, aby vyšetřování, projednávání i rozhodování jejich situací bylo svěřováno osobám, jejichž znalost otázek souvisejících s výchovou mládeže zaručí splnění výchovného účelu řízení*“. Práce kurátora vychází z profesionálního přístupu k veškerému pracovnímu nasazení. Vyžaduje odbornou úroveň s odpovídající úrovní poskytovaných služeb. Při činnostech uskutečňovaných v souvislosti s mládeží je nutná vysoká odbornost, specializace a zabezpečení kooperace. Proto musí mít kurátor znalosti z celé oblasti sociální práce a disponovat znalostí legislativy. Důležitý je proces navazování kontaktů s mladými pachateli kriminality, protože kurátor svou činností působí proti výskytu nevhodných projevů v chování a jejich opakování, pomáhá překonávat problémy vedoucí k jeho poruchám. Předpokladem úspěšnosti výkonu sociálně-právní ochrany je vyhledávání dětí a rodin, které mají problémy. Smyslem činnosti kurátora je těmto dětem a rodinám poskytnout pomoc, kterou potřebují. Optimálním úspěchem je taková účinná podpora, která má za následek nepotřebnost nařizování výchovných opatření, či umístování do zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, případně pro výkon vazby či výkon trestu odnětí svobody. Velký význam má analýza situace osob dopouštějících h

se kriminality i jejich rodin. Základem efektivního řešení jsou výchovné, nápravné metody a součinnost institucí poskytujících potřebnou pomoc s cílem nápravy pachatele. V některých směrech však současný systém ochrany a péče o mládež nejsou účinné a dávají tak prostor pro další nepříznivý vývoj. „*Je třeba však i v případech popisu situace na úseku kurátorů pro mládež konstatovat, že jak s ohledem na nedostatečný počet sociálních pracovníků, tak i jiné okolnosti není vždy zajištěna včasná terénní práce v problémových rodinách, a proto často dochází k opožděným zásahům do řešení situace problémově se vyvíjejících dětí a jejich rodin.*“ (Marešová a kol., 1997)

4.2 Základní postupy a nástroje práce kurátora

V okamžiku, kdy se kurátor dozví o skutečnosti nasvědčující tomu, že konkrétní dítě může být ohroženým dítětem ve smyslu ustanovení § 6 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, a to navíc dítětem vyžadujícím zvýšenou pozornost ve smyslu ustanovení § 31 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, přistupuje k úvodnímu vyhodnocení – zjišťuje aktuální situaci dítěte, míru jeho ohrožení, prošetřuje rodinné osobní poměry dítěte, jeho docházku do školy, přehled dosavadních protiprávních činů. Úvodní vyhodnocení je stručné, obsahuje všechny zjištěné informace s důrazem na informace, které se vztahují k ohrožení dítěte, obsahuje závěr a jeho odůvodnění. Kurátor jej vypracovává na základě sociálního šetření a na základě spolupráce s navázanými subjekty (škola, lékař aj.). Pokud kurátor vyhodnotí, že se jedná o dítě vyžadující zvýšenou pozornost, přistupuje k strukturovanému vyhodnocování situace dítěte a rodiny. Posouzení situace klienta zahrnuje systematický a cílený sběr informací (rozhovor, sociální šetření, zprávy ze školy a jiných zařízení apod.) a proces jejich vyhodnocování. Pro to, aby bylo možné dostatečně kvalitně popsat potřeby dítěte a rizika, která je ohrožují, je nutné provést co nejúplnější hodnocení relevantních informací o dítěti a rodině. Kurátor usiluje o zjištění příčin rizikového chování dítěte, tj. zjištění nedostatečně uspokojených potřeb dítěte, případně i jeho rodiny, a o popis vývoje tohoto chování. Jednotlivé potřeby a s nimi související rizika je potřeba uvádět co nejkonkrétněji a nejpřesněji. Vymezení rizik a ochranných faktorů je zásadním výstupem celého strukturovaného hodnocení. Umožňuje pojmenovat jak, proč a čím je dítě ohroženo a co může být zdrojem pomoci při řešení nepříznivé situace dítěte. Rizika i ochranné

faktory mohou mít vnitřní (nízké sebehodnocení, vysoké vědomí vlastní účinnosti) nebo vnější (nedostatečná podpora ze strany rodičů, podpora ze strany prarodičů) charakter. Vyhodnocení situace dítěte představuje zcela zásadní aktivitu kurátora, která významně ovlivňuje tvorbu individuálního studijního plánu ohroženého dítěte, následnou kontrolu jeho plnění, navrhovaná opatření a návazné činnosti. Individuální potřeby dítěte jsou zjišťovány prostřednictvím komplexního přístupu a plně v souladu se zásadou multidisciplinarity na základě spolupráce s dalšími odborníky (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2016, online).

4.3 Kurátorství ve spojitosti s ústavní a ochrannou výchovou

Pokud se vyskytnou závažné důvody odkazující na nezbytnost umístění dítěte či mladistvého do **ústavní výchovy**, podává kurátor soudu podnět k jejímu nařízení. Podle ustanovení § 14 odst. 1 až 2 zákona o sociálně-právní ochraně podává obecní úřad obce s rozšířenou působností návrh soudu na nařízení ústavní výchovy, případně na její prodloužení, nebo zrušení. Soud může nařídit ústavní výchovu podle ustanovení § 46 odst. 1 zákona o rodině, je-li výchova dítěte vážně ohrožena, nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Pokud jsou splněny závažné okolnosti pro nařízení ústavní výchovy, soud nejprve zkoumá, jestli by bylo možné zabezpečit výchovu dítěte prostřednictvím náhradní rodinné péče, která má dle ustanovení § 46 odst. 2 přednost před ústavní výchovou. Pokud není výchova v náhradní rodinné péči možná, soud nařídí ústavní výchovu. (Zákon č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí)

Kurátor sjednává umístění dítěte do diagnostického ústavu, jenž předchází ústavní výchově, a jeho činnost zasahuje i do oblasti zajištění výkonu ústavní výchovy. Podle ustanovení § 28 zákona o sociálně-právní ochraně sjedná po právní moci rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy pracovník obecního úřadu obce s rozšířenou působností dobu a místo přijetí dítěte do příslušného zařízení, přitom vyzve rodiče ke spolupráci. Ta obnáší, aby dítě ve stanoveném termínu předali určenému zařízení, pokud s tím rodiče souhlasí, může zabezpečit umístění sám kurátor. Nepodrobí-li se rodiče rozhodnutí soudu, podá stejný úřad soudu návrh na výkon rozhodnutí. Jak je uvedeno v ustanovení § 46 odst. 3 zákona o rodině, soud přezkoumává,

zda i nadále trvají důvody, kvůli kterým byla ústavní výchova nařízena. Proto jsou kurátoři povinni nejméně jednou za 6 měsíců děti v zařízení navštěvovat. Soud zjišťuje, zda se nezměnila situace týkající se možné náhradní rodinné péče. Za tím účelem si vyžádá zprávy od příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Přezkoumávání a vyžádání zpráv probíhá právě prostřednictvím kurátora. Za předpokladu, že je to možné s ohledem na věk a rozumovou vyspělost dítěte, je věnována pozornost jeho vyjádření. V ideálním případě spolu s rodiči dítěte vyvíjí kurátor snahu k odstranění důvodů, pro které bylo dítě do zařízení umístěno. V případě, že pominuly důvody pro nařízení ústavní výchovy, dává soudu podněty k jejímu zrušení. (Zákon č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí)

„Ochranná výchova může být v občansko-právním řízení navržena orgánem péče o děti a mládež, a to dětem mladším než 15 let. V trestním řízení může být uložena jen mladistvým.“ (Kroftová, Matoušek, 2003, s. 156) Po nařízení ochranné výchovy projedná kurátor s příslušným diagnostickým ústavem přijetí dítěte. Kurátor se podílí na provádění ochranné výchovy do příslušných zařízení, což obnáší dopravení, zajištění dokladů, místa a doprovodu dítěte. Dále podává návrh soudu na upuštění od výkonu ochranné výchovy, propuštění dítěte ze zařízení, podmíněné umístění mimo výchovné zařízení, či na prodloužení ochranné výchovy. Mladistvému může být ochranná výchova podle ustanovení § 23 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, přeměněna v ústavní výchovu, nebo může být podmíněně umístěn rozhodnutím soudu mimo výchovné zařízení, pouze však za předpokladu, že i když nepominuly všechny důvody, kvůli kterým byla ochranná výchova nařízena, bude mladistvý řádně spolupracovat a řádně se chovat. V odst. 2 téhož ustanovení je vymezen opačný postup, tedy není-li očekávání o řádném chování plněno, je rozhodnuto o pokračování výkonu ochranné výchovy v určeném výchovném zařízení. Ochranná výchova je ukládána soudem ze závažných důvodů a trvá, dokud to vyžaduje její účel. Konec může nastat, pokud důvody pro její uložení již pominuly a stanoveného účelu bylo dosaženo. Mladistvý může být v tomto případě propuštěn i za předpokladu, že ještě nedovršil osmnáctý rok života. (Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže)

Čtvrtá kapitola popsala práci kurátora pro děti a mládež v souvislosti s dětmi páchajícími protiprávní jednání. Na základě kapitol předchozích je zřejmé, že umístění dítěte do některého ze zařízení je zásadní životní změnou. Proto je tu kurátor pro děti a mládež, aby je touto cestou provedl.

5 HODNOCENÍ JEDNÉ Z MOŽNOSTÍ OCHRANY OHROŽENÉHO DÍTĚTE Z HLEDISKA KURÁTORŮ PRO DĚTI A MLÁDEŽ

V předchozí části je vymezen kontext zabývající se možnostmi ochrany ohrožených dětí. V jedné kapitole byly definovány ohrožené děti, v navazující kapitole formy jejich ochrany a mimo jiné i samotná práce kurátora pro děti a mládež. Vše se bude promítat do následující kapitoly, která se zabývá výzkumem zaměřeným na hodnocení kurátorů pro děti a mládež ve vztahu k jedné z možností ochrany ohroženého dítěte. Další kapitola je věnovaná sběru a záznamu dat, které probíhaly kvalitativní metodou, formou rozhovoru s odborníky a dále pak interpretaci a vyhodnocení výsledků.

5.1 Výzkumná strategie a cíle výzkumu

Pro účely této práce je v rámci výzkumného šetření zvolena kvalitativní výzkumná strategie, která umožňuje osobní kontakt s informanty a zároveň hlubší poznání dané problematiky. Strauss a Corbin (1999) definují kvalitativní výzkum jako jakýkoliv výzkum, který při dosahování výsledků nepoužívá statistické metody, či jiné způsoby kvantifikace. Neznamená to, že by některé údaje nemohly být kvantifikovány. Samotná analýza dat však musí být realizována kvalitativně. Patří sem výzkumy dotýkající se životů a chování lidí, ale také výzkumy, které se zaměřují na chod různých organizací, či vzájemných vztahů.

Cílem výzkumu je zjistit, jak hodnotí kurátoři pro děti a mládež v Královéhradeckém kraji jednu z možností ochrany ohroženého dítěte, konkrétně působení pobytu v zařízeních ústavního typu na děti s rizikovým chováním. Pobyt rizikových jedinců v zařízeních ústavního typu je krajní možností jejich ochrany. Využívá se v situaci, kdy všechny předchozí možnosti selhaly.

Kromě hlavního cíle má výzkumná část následující čtyři dílčí cíle (dále označené DC 1 - DC 4):

DC 1: Jak hodnotí kurátoři pro děti a mládež možnosti práce s delikventní mládeží v pobytových zařízeních ústavního typu?

Tento cíl spočívá v zjišťování, s jakými možnostmi práce se setkávají kurátoři pro děti a mládež při snaze umístit děti s rizikovým chováním do zařízení ústavního typu.

DC 2: Jaká je spolupráce kurátorů pro děti a mládež s institucemi Královéhradeckého kraje?

Tento cíl je zaměřen na zmapování organizací, se kterými kurátoři pro děti a mládež spolupracují v souvislosti s prací s ohroženými dětmi.

DC 3: Jaké faktory zvyšují nebezpečí kriminální recidivy u dětí, které byly umístěny do pobytového zařízení ústavního typu?

Cílem je odhalit příčiny opakovaného páchaní protiprávní činnosti u dětí, které již minimálně jednou byly umístěné do pobytového zařízení ústavního typu.

DC 4: Jak hodnotí kurátoři pro děti a mládež trendy vývoje kriminality?

Tento cíl se snaží na základě výpovědí kurátorů pro děti a mládež zmapovat důvody vedoucí k aktuálnímu stavu kriminality v Královéhradeckém kraji.

5.2 Metody a techniky sběru dat

V tomto výzkumu je pro získání informací použita metoda polostrukturovaného rozhovoru. Díky němu dochází k lepšímu seznámení s respondenty a s jejich situací. Pro rozhovor byly použity předem připravené otázky, které byly pro všechny informátory stejné. Z důvodu zachování anonymity je z identifikačních otázek použito pouze pohlaví, délka praxe v oblasti sociální práce, délka praxe v pozici kurátora pro děti a mládež a město, ve kterém respondenti působí, viz. Tabulka č. 1.

Před započítím realizace výzkumného šetření byl kontaktován výzkumný soubor informantů. Potencionální účastníci výzkumu byli nejprve osloveni telefonicky, přičemž byli obeznámeni se situací a požádáni o možné setkání. Následovalo osobní jednání v předem dohodnutém termínu. Před každým rozhovorem proběhlo seznámení s tématem a cílem bakalářské práce. Rozhovory byly se souhlasem informantů nahrávány prostřednictvím mobilního telefonu a následně převedeny do písemné formy. Vzhledem k časové vytíženosti respondentů a jejich různorodé činnosti probíhaly dva z rozhovorů elektronickou formou, pomocí emailu.

Na počátku bylo osloveno 9 kurátorů pro děti a mládež z Královéhradeckého kraje, přičemž s osmi byly sjednány schůzky a 3 kurátoři sjednané termíny den předem zrušili. Rozhovory tedy proběhly pouze s pěti informanty. Na obrázku č. 1 jsou zeleně vyznačena města, ve kterých rozhovory proběhly, a červeným křížkem označena ta, která rozhovory odmítla.

Obrázek č. 1: Mapa měst



V průběhu rozhovorů byli přítomni pouze informanti a tazatel. Informanti měli možnost volně hovořit a v odůvodněných případech bylo pozměněno pořadí, či formulace otázek v souladu se zásadami polostrukturovaného rozhovoru. Některé otázky byly ze strany tazatele doplňující.

Tabulka 1: Výzkumný soubor

Informant/ka	Pohlaví	Délka praxe v oblasti sociální práce	Délka praxe v pozici kurátora pro děti a mládež	Město
I1	Muž	18 let	16 let	Náchod
I2	Žena	12 let	4 roky	Dvůr Králové nad Labem
I3	Muž	27 let	21 let	Rychnov nad Kněžnou
I4	Muž	18 let	8 let	Trutnov
I5	Žena	22 let	22 let	Kostelec nad Orlicí

Tazatelské otázky (dále jen TO1 – TO8) byly umístěny do čtyř výše zmíněných dílčích cílů. Tyto cíle budou v následující kapitole interpretovány a budou z nich vyvozeny závěry. Pro lepší přehlednost byla vytvořena Tabulka č. 2 viz. níže.

Tabulka č. 2: Transformační tabulka

Hlavní cíl	Dílčí cíl	Metody a techniky sběru dat	Zdroj	Tazatelské otázky
Jak hodnotí kurátoři pro děti a mládež působení pobytu v zařízeních ústavního typu na děti s protiprávním jednáním.	Jak hodnotí kurátoři pro děti a mládež možnosti práce s delikventní mládeží v pobytových zařízeních ústavního typu.	Rozhovor	Kurátor pro děti a mládež	TO1; TO2; TO3
	Jaká je spolupráce kurátorů pro děti a mládež s institucemi Královéhradeckého kraje.	Rozhovor	Kurátor pro děti a mládež	TO4; TO5
	Jaké faktory zvyšují nebezpečí kriminální recidivy u dětí, které byly umístěny do pobytových zařízení ústavního typu.	Rozhovor	Kurátor pro děti a mládež	TO6; TO7
	Jak hodnotí kurátoři pro děti a mládež trendy vývoje kriminality.	Rozhovor	Kurátor pro děti a mládež	TO8

5.3 Interpretace výsledků

Tato kapitola je zaměřená na interpretaci výsledků šetření, kterých bylo dosaženo na základě rozhovorů s vybranými kurátory pro děti a mládež z Královéhradeckého kraje.

5.3.1 Interpretace výsledků dosažených v rámci DC 1

K dosažení tohoto cíle byly použity tři otázky týkající se kurátorů pro děti a mládež a jejich hodnocení možností práce s delikventní mládeží v pobytových zařízeních ústavního typu.

TO1: „V čem vidíte nevýhody ústavní výchovy?“

Informanti se shodují, že největší nevýhodou je spolupráce pouze s dítětem, nikoli s rodinou, která je pasivní či nekomunikativní. Dítě je odebráno z problémového prostředí a umístěno do zařízení, kde je mu poskytnuta náležitá a potřebná péče. Má zde jasně stanovená pravidla, hranice a normy, které musí dodržovat, a dále je v kontaktu s odborníky (vychovateli, etopedy, psychology). „*Je strašně důležité si s dítětem popovídat.*“ zmiňuje R3. Je mu nabídnuto kvalitní trávení volného času, které by v původním prostředí jen těžko poznalo např. sportovní aktivity. V neposlední řadě dochází u většiny dětí ke zvýšení úrovně vzdělání. Po skončení nařízeného pobytu jsou děti opět vráceny do problémového prostředí, ve kterém nedochází v naprosté většině k žádným pozitivním změnám. Dítě po svém návratu do rodinného prostředí znovu přejímá negativní vzory chování.

Diskrepance odpovědí respondentů na další nevýhody je následující:

I1: „*Jsou zde dlouhé čekací lhůty a někdy je obtížné pracovat s motivací jak na straně klientů, tak na straně rodičů.*“

I2: „*...neprovázanost služeb – kam s ním po zletlosti?*“

I3: „*...víme o ústavech, kde jsou děti bezprizorní a dělají si, co chtějí.*“

I4: „*Dítě neví, co a jak funguje – placení složenek, nájmu...*“

I5: „Ústavní zařízení mají stále méně možností opatření vůči dětem a dětská práva jsou pak v tomto případě nesmyslně nadřazena metodám práce s těmito dětmi (nemohou jim být zakazovány vycházky, odebrány mobilní telefony apod.)“

TO2: „Co byste změnili na způsobu postupu s dětmi páchajícími protiprávní jednání?“

Návrhů na změny bylo ze strany informátorů patřičně mnoho. Mezi nejčastěji navrhované je „informovanost“ dětí, které se svým jednáním dopustily již protiprávního činu a ocitly se v situaci, ve které „...nevědí, co se s ním bude dít“ (I3). Informace by měly být dítěti poskytnuty ihned po odhalení spáchání daného činu. S tím souvisí i další z navrhovaných změn, a tou je provázanost služeb. „Dítě se po zletilosti vypustí a kam půjde už nikdo neřeší“ (I2).

TO3: „Jaká je role kurátora pro děti a mládež v systému sociálně-právní ochrany dětí v souvislosti s umístěním dětí do pobytových zařízení ústavního typu?“

Všichni kurátoři se shodují, že umístění dítěte do těchto zařízení je až poslední forma pomoci. Teprve když se předchozí formy jeví jako bezvýsledné, je nutné uchýlit se k tomuto rozhodnutí. Svou roli v souvislosti s umístěním dětí do pobytových zařízení ústavního typu hodnotí takto:

I1: „Kurátor je ten, kdo podává návrhy na nařízení ústavní výchovy, nebo na změnu rozsudku týkajícího se předešlého stanovení dohledu, nebo nařízení ústavní výchovy.“

I2: „...na žádost rodičů pomáhá kurátor umístit dítě do ústavní výchovy.“

I3: „My jsme průvodci nějakých skutečností, nějakého děje, do kterých se dítě a jeho rodina dostane.“

I4: „Kurátor podává návrhy soudu pro zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy.“

I5: „Kurátor navrhuje soudu, do jakého zařízení by měl být nezletilý umístěn.“

Shrnutí výsledků zjištěných v rámci DC 1

DC 1: Jak hodnotí kurátoři pro děti a mládež možnosti práce s delikventní mládeží v pobytových zařízeních ústavního typu?

Z následujících rozhovorů lze usoudit, že kurátoři pro děti a mládež hodnotí pobyt v zařízení ústavního typu jako poslední formu pomoci dětem páchajícím trestnou činností. Pokud předchozí formy pomoci selžou, je zapotřebí dítě vyjmout z negativního prostředí, izolovat ho od nežádoucích jevů a poskytnout mu prostřednictvím odborníků potřebnou pomoc, včetně nastolení řádu a jasných pravidel. Za problémové považují práci pouze s daným jedincem, nikoliv však s rodinou a prostředím, ve kterém se pohybuje, což je potřeba změnit.

5.3.2 Interpretace výsledků dosažených v rámci DC 2

Pro získání potřebných výsledků byly použity otázky TO4 a TO5, týkající se spolupráce kurátorů pro děti a mládež s institucemi Královéhradeckého kraje.

TO4: „Jaké jsou formy práce s dětmi páchajícími protiprávní jednání před umístěním do pobytového zařízení ústavního typu?“

Na tuto otázku odpověděli informanti téměř v konsensu. „*Nejčastější formou je rozhovor jak s rodiči dítěte, tak samozřejmě s dítětem. Snažíme se poznat zásady chování dítěte, do jisté míry i příčiny. Samozřejmě zprostředkováváme i pomoc dalších odborníků, kteří by mohli mít lepší vhled.*“ (I1) Rozhovor uvedli všichni kurátoři pro děti a mládež jako první formu pomoci. Ten probíhá nejen s dítětem samotným, ale i s rodinou a se všemi, kteří s ním (v souvislosti s daným problémem) byli v kontaktu. Druhá forma navazuje na předchozí a jedná se o odkaz klientů na poradenskou odbornou činnost. Zde shodně uvádějí pedagogicko-psychologické poradny, psychology a psychiatry. Třetí formou bývá doporučení střediska výchovné péče. „*...většinou jde dítě ještě do střediska výchovné péče. Tam je dvouměsíční dobrovolný pobyt pro děti, které chtějí na sobě pracovat. Je na nás, abychom mu vše vysvětlili, namotivovali ho...*“ (I3) Dva informanti uvedli, že „*v současné době je rovněž zapotřebí hledat před umístěním dítěte do ústavního zařízení i možnost zajištění náhradní rodinné péče.*“ (I5)

TO5: „Na jakém základě píšete podání soudu pro zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy, popř. vydání předběžného opatření?“

Nejčastěji sepisují kurátoři pro děti a mládež podání soudu na základě informací od rodičů dítěte, ze školy a oznámení policie České republiky. Vždy se jedná o extrémní projev chování dítěte. Zdrojem informací dále bývají psychologové, psychiatři, etopedi, ale také i již zavedené spisy kurátorů pro děti a mládež. Jedinci, kterých se podání týká, bývají často již v evidenci. Samotný jedinec je však tím nejdůležitějším zdrojem informací. Na základě rozhovoru s ním kurátor získá jedinečné informace, které mohou být ve výsledku právě ty rozhodující.

Shnutí výsledků zjištěných v rámci DC 2

DC 2: Jaká je spolupráce kurátorů pro děti a mládež s institucemi Královéhradeckého kraje?

Spolupráci kurátorů pro děti a mládež s institucemi v Královéhradeckém kraji lze na základě výše zmíněných odpovědí považovat za pečlivě provázanou. O dětech, na které je třeba upozornit, získávají kurátoři informace především ze školy, kam dítě dochází, a od policie České republiky. Na základě získaných informací kurátor zprostředkuje osobní pohovor s dítětem, popř. s jeho rodinou, jehož výsledkem bývá doporučení návštěvy psychologa, psychiatra nebo pedagogicko-psychologické poradny. Při nedosažení optimálních výsledků ve změně chování dítěte přicházejí na řadu odborníci, jež pracují v rámci středisek výchovné péče. Informanti mají instituce ve svém působišti dokonale zmapované a vztahy s pracovníky výše zmíněných institucí jsou na profesionální úrovni.

5.3.3 Interpretace výsledků dosažených v rámci DC 3

Tohoto cíle bylo dosaženo prostřednictvím TO6 týkající se úspěšnosti napravení dítěte na základě jeho umístění do pobytového zařízení ústavního typu a TO7, která se zaměřuje na faktory zvyšující nebezpečí kriminální recidivy.

TO6: „Jaká je podle Vás procentuální úspěšnost, že se dítě na základě umístění do pobytového zařízení ústavního typu napravi?“

K úplnému napravení dítěte nedochází nikdy. V tomto tvrzení se všichni informanti shodli. Lze však zaznamenat mírné zlepšení, ale i to lze považovat za úspěch. Počet dětí, u kterých dojde alespoň k částečnému napravení, je minimum. S většinou dětí se následně informanti setkávají v rámci práce kurátorů pro dospělé. Zde jsou uvedeny konkrétní odpovědi dotazovaných:

I1: „*Minimální, nelze říct.*“

I2: „*98 % v neprospěch.*“

I3: „*1/3 napravená, 1/3 stejná, 1/3 zhoršená.*“

I4: „*Nevím, minimální.*“

I5: „*25 %*“

TO7: „Jaké faktory u dětí páchajících protiprávní jednání podle Vás zvyšují nebezpečí jeho kriminální recidivy?“

Na základě odpovědí lze faktory zvyšující nebezpečí kriminální recidivy rozčlenit do tří oblastí. První oblastí je **rodinné prostředí**. V tomto prostředí dítě tráví většinu svého života, přebírá hodnoty a vzory chování ostatních členů rodiny. Rodiny, ve kterých se tyto děti nacházejí, často nezvládají své základní funkce, jsou vnitřně rozkládány a je zásadně narušován socializační vývoj dítěte. „*Za nejrizikovější rodiny lze považovat sociálně slabé rodiny a extrémně bohaté rodiny.*“ (R3) Druhá oblast úzce souvisí s první a jedná se o **výchovu dítěte**. Rodina postrádá vymezené role, dítě nemá nastavena žádná pravidla, chybí důslednost, kontrola, opora. Za problematickou informátoři uvádějí tzv. volnou výchovu. Dítě, které je tímto způsobem vychováváno je především nejisté, bezmocné, osamělé. Rodiče děti neusměrňují a nechávají je žít nekontrolovaně. Svou odpovědnost za výchovu dítěte přenášejí na školní zařízení. Poslední oblastí je **prostředí vrstevnické skupiny**, jenž představuje přirozenou a důležitou formu života dětí a mládeže. V této skupině jsou si jedinci věkově i názorově velice blízcí, někam patří. Jejich vztahy jsou natolik silné, že oddělit jedince od této skupiny je velmi těžké a náročné, někdy bezvýsledné.

Shrnutí výsledků zjištěných v rámci DC 3

DC 3: Jaké faktory zvyšují nebezpečí kriminální recidivy u dětí, které byly umístěny do pobytového zařízení ústavního typu?

Na základě popisu faktorů byly stanoveny tři oblasti, které zvyšují nebezpečí kriminální recidivy. Jedná se o oblast rodinného prostředí, oblast výchovy a v neposlední řadě oblast prostředí vrstevnické skupiny. Nutno zmínit, že hodnocení kurátorů týkající se úspěšnosti napravení dítěte na základě jeho umístění do pobytového zařízení ústavního typu bylo skeptické. Tvrdí, že u více než poloviny dětí, které jsou ze zařízení propuštěny, k pozitivním změnám nedochází.

5.3.4 Interpretace výsledků dosažených v rámci DC 4

Cíle bylo dosaženo prostřednictvím TO8 a TO9.

TO8: „Dlouhodobě lze sledovat trend poklesu registrované kriminality u dětí a mladistvých, jak si tuto skutečnost vysvětlujete?“

V naší společnosti došlo během několika let k mnoha pozitivním změnám. Především se jedná o změnu vývoje informačních technologií a jejich dostupností. Většina dětí má přístup k internetu a tím i k neomezenému množství informací. Kurátoři pro děti a mládež se shodují na pozitivěch této skutečnosti. Lze konstatovat, že tato změna nahrazuje nedostatky v prevenci týkající se sociálně patologických jevů. Je předpoklad, že dítě seznámené s následky konání, nebude takový čin realizovat. Další změnou je, že „...mnoho kriminálních činů je dnes řešeno pouze v rámci přestupkového řízení, většina se jich odkládá. Ještě před 2 lety byl trest za konzumaci marihuany podmínka, dnes je to řešeno blokovou pokutou v obvyklé výši 500 Kč“ (I2).

TO9: „Jaké zákonné důvody nejčastěji rozhodují o umístění dětí do pobytových zařízení ústavního typu?“

Na tuto otázku kurátoři pro děti a mládež odpověděli následovně:

I1: „Neúplné plnění školní docházky, majetková trestná činnost, drogová problematika, trestná činnost páchaná na internetu, přechovávání a distribuce pornografie.“

I2: „*Páchá velmi závažnou činnost většího rozsahu.*“

I3: „*Těžké ublížení na zdraví, distribuce drog ve velkém množství, velká majetková újma, trestná činnost páchaná na internetu.*“

I4: „*Neplnění povinné školní docházky, užívání omamných a psychotropních látek, distribuce drog, předčasná sexualita, krádeže.*“

I5: „*U dětí do 15 let jde zejména o zanedbávání povinné školní docházky a u starších dětí je to pak velice složité, protože důvody musí být opravdu vážné a musí negativně ovlivňovat příznivý vývoj dítěte.*“

Shrnutí výsledků zjištěných v rámci DC 4

DC 4: Jak hodnotí kurátoři pro děti a mládež trendy vývoje kriminality?

Kurátoři pro děti a mládež hodnotí trendy vývoje kriminality pozitivně. V rozmachu nových komunikačních technologií vidí možnost poskytování prevence, která je v současné době nedostačující. Především školy tak nečiní. Buď se jim jedná o formální činnost, nebo se jí nevěnují vůbec. Mezi nejčastější důvody umístování dětí do pobytových zařízení ústavního typu uvádějí kurátoři pro děti a mládež drogovou problematiku, neplnění povinné školní docházky a majetkovou trestnou činnost. Tuto skutečnost hodnotí jako důsledek zmírnění trestů.

5.4 Vyhodnocení výsledků výzkumu

Hlavní cíl výzkumné části: **Zjistit, jak hodnotí kurátoři pro děti a mládež působení pobytu v zařízeních ústavního typu na děti s protiprávním jednáním.**

Na základě výsledků výzkumu lze konstatovat, že možnosti ochrany ohroženého dítěte jsou využívány v plném rozsahu. Počínaje preventivními aktivitami, které jsou dítěti poskytovány prostřednictvím školy, či v rámci inovací komunikačních technologií. Další z možností ochrany jsou organizace, ve kterých je dětem poskytována odborná pomoc, například pedagogické a psychologické poradny a střediska výchovné péče. Jedna z posledních možností může být umístění dítěte do pobytového zařízení ústavního typu.

Garantem možností ochrany ohroženého dítěte je kurátor pro děti a mládež. Kurátoři přirovnávají svou roli k průvodci, který doprovází ohrožené děti možnostmi ochrany, které se jim nabízejí. Zprostředkovávají kontakty s psychology, etopedy a dalšími odbornými pracovníky. Dále provádějí opatření k odstranění, opakování nebo zamezení prohlubování rizikového chování dítěte. Pokud žádné z předchozích opatření nevedlo k žádoucím změnám, lze využít možnosti umístění dítěte do pobytového zařízení ústavního typu.

Prostřednictvím výsledků získaných v rámci čtyř dílčích cílů bylo dosaženo hlavního cíle této práce. Výsledky jednotlivých dílčích cílů přinesly poznatky o tom, jak vidí kurátoři pro děti a mládež možnosti práce s delikventní mládeží, jaká je jejich spolupráce s institucemi Královéhradeckého kraje, dále pak jaké faktory zvyšují nebezpečí kriminální recidivy a v neposlední řadě i to, jak hodnotí trendy vývoje kriminality. Na základě těchto cílů bylo zjištěno, jak hodnotí působení pobytu v zařízeních ústavního typu na děti s delikventním jednáním.

Kurátoři pro děti a mládež hodnotí pobyt dětí v zařízení ústavního typu jako poslední formu pomoci. K úspěšnosti této formy jsou však velmi skeptičtí. Domnívají se, že u více než poloviny dětí k pozitivním změnám nedochází. Mezi faktory zvyšující nebezpečí kriminální recidivy řadí oblast rodinného prostředí, oblast výchovy a oblast prostředí vrstevnické skupiny. Spolupráci mezi institucemi hodnotí jako provázanou, avšak školám vytýkají nedostatečnou prevenci. Ta je v poslední době čím dál více poskytována prostřednictvím nových komunikačních technologií.

ZÁVĚR

V teoretické části této práce byl stručně vymezen kontext možností ochrany ohrožených dětí. Byly vysvětleny stěžejní pojmy, které se váží k dané problematice. Práce charakterizovala cílovou skupinu, kterou jsou děti páchající protiprávní jednání. Dále byly přiblíženy formy pomoci ohroženým dětem a role intervence kurátora pro děti a mládež ve spojitosti s ústavní a ochrannou výchovou. Tato témata bylo nutno zmínit, jelikož se promítají do výzkumného šetření.

Výzkumná část postupně navázala na část teoretickou. Byla zvolena kvalitativní strategie výzkumu, která dokázala nejlépe dosáhnout všech vytyčených cílů. Prostřednictvím rozhovorů s odborníky byly zjištěny jejich osobní názory na možnosti práce s delikventní mládeží v pobytových zařízeních ústavního typu a na nynější trendy ve vývoji kriminality, dále byly zmapovány organizace, se kterými spolupracují, i faktory zvyšující kriminální recidivu u těchto dětí.

Kurátoři pro děti a mládež, kteří se zúčastnili výzkumného šetření, se shodli na tom, že umístění dítěte do pobytového zařízení jako jedna z forem pomoci ohroženým dětem, by měla být až tou nejkrajnější možností. Měla by být využívána teprve poté, kdy jsou všechny předešlé možnosti bezvysledně vyčerpány.

Rodina je nezastupitelnou institucí pro dospělého člověka, především pro dítě. Pokud však není schopna plnit základní funkce, dochází k ohrožení dítěte. Ohrožené děti, jsou v samotném důsledku nebezpečné nejen sobě, ale i svému okolí a společnosti, ve které žijí. Je třeba věnovat maximální úsilí ochraně dítěte a tím i společnosti. To je hlavní činnost a náplň práce kurátorů pro děti a mládež, kteří se těmto dětem věnují, informují je, pomáhají jim a snaží se o jejich motivaci k návratu do běžného každodenního života, což zahrnuje spolupráci s rodinou, okolím a dalšími institucemi. Někdy je porucha u dítěte natolik silná, že je zapotřebí ho umístit do pobytového zařízení ústavního typu. Cesta dítěte tímto zařízením bývá složitá, ale ve spolupráci s odborníky, jako jsou kurátoři pro děti a mládež, se v některých případech podaří dosáhnout pozitivních výsledků.

Tento výzkum umožnil poodhalit náročnou, zátěžovou práci kurátora pro děti a mládež, kterou nelze shrnout pouze do osmihodinové pracovní doby, ale která je prováděna mimo její pracovní rámec. Je to činnost, která zahrnuje vysokou odbornost, zkušenost a letitou praxi, která je do této činnosti přinášena.

Výsledky této práce jsou využitelné v oblasti výkonu sociální práce. Mimo jiné mohou přinášet zajímavé a užitečné informace nejen kurátorům pro děti a mládež, ale i sociálním pracovníkům, kteří působí v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, a samozřejmě také i vychovatelům, etopedům a jiným pracovníkům v pobytových zařízeních ústavního typu. V neposlední řadě mohou výsledky této práce posloužit jako ojedinělý zdroj informací pro studenty a osoby zajímající se o problematiku ohrožených dětí jako takovou.

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Výzkumný soubor.....	37
Tabulka č. 2: Transformační tabulka.....	38

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1: Mapa měst.....	36
------------------------------	----

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Tištěné dokumenty:

HOFERKOVÁ, S., KRAUS, B., BĚLÍK, V. *Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017. 147 s. ISBN 978-80-7435-686-5

KRAUS, B. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 211 s. ISBN 978-80-7435-575-2

KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. a kol. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 326 s. ISBN 978-80-7435-080-1

KŘÍSTEK, A. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017. 344 s. ISBN 978-80-7552-821-6

LABÁTH, V. a kol. *Riziková mládež*. Praha: Slon, 2001. 160 s. ISBN 80-85850-66-4

MAREŠOVÁ, A. *Sociálně patologické jevy u mládeže a návrh opatření k omezení jejich vzniku*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997. 187 s. ISBN 80-86008-34-7

MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál, s. r. o., 2007. 184 s. ISBN 978-80-7367-310-9

MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. (eds.) *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, s. r. o., 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, s. r. o., 1998, 336 s. ISBN 80-7178-226-2

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd., Praha: Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771-X

MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. 166 s. ISBN 978-80-246-3336-7

NOVOTNÁ, V., FEJT, V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2009. 256 s. ISBN 978-80-86723-77-8

ONDREJKOVIČ, P. *Kriminológia pre sociológov, sociálnych pracovníkov a sociálnych pedagógov*. Nitra: UKF, 2011. 164 s. ISBN 978-80-558-0042-4

SLOMEK, Z. *Etopedie*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. 96 s. ISBN 978-80-86723-84-6

STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. 36 s. ISBN 978-80-86991-27-6

ŠVANCAR, Z., BURIÁNOVÁ, J. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1988. ISBN 14-363-88

VÍTKOVÁ, M. (ed.) *Integrativní speciální pedagogika*. 2. přepracované a rozšířené vydání. Brno: Paido, 2004. 463 s. ISBN 80-7315-071-9

VOCILKA, M., *Vybrané statě z etopedie*. Most: Regionální středisko výchovy a vzdělávání, 1994. 91 s. ISBN 50

Elektronické zdroje:

AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. *Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež* [online]. © 2018 [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/nizkoprahova-zarizeni-pro-deti-a-mladez>

Legislativa:

Zákon č. 359/1999 Sb., *o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů*. Rodinné právo. Úplné znění podle stavu k 1. 8. 2017. Ostrava: Sagit, 2017. 192 s. ISBN 978-80-7488-237-1

Zákon č. 218/2003 Sb., *o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů*. Trestní předpisy. Úplné znění podle stavu k 1. 6. 2015. Ostrava: Sagit, 2015. 432 s. ISBN 978-80-7488-111-4

Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů*. Trestní předpisy. Úplné znění podle stavu k 1. 6. 2015. Ostrava: Sagit, 2015. 432 s. ISBN 978-80-7488-111-4

Zákon č. 141/1961 Sb., *o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů*. Trestní předpisy. Úplné znění podle stavu k 1. 6. 2015. Ostrava: Sagit, 2015. 432 s. ISBN 978-80-7488-111-4

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A: Tazatelské otázky

Příloha A: Tazatelské otázky

1. V čem vidíte nevýhody ústavní výchovy?

2. Co byste změnili na způsobu postupu s dětmi páchajícími protiprávní jednání?

3. Jaká je role kurátora pro děti a mládež v systému sociálně-právní ochrany dětí v souvislosti s umístováním dětí do pobytových zařízení ústavního typu?

4. Jaké jsou formy práce s dětmi páchajícími protiprávní jednání před umístěním do pobytového zařízení ústavního typu?

5. Na jakém základě píšete podání soudu pro zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy, popř. vydání předběžného opatření?

6. Jaká je podle Vás procentuální úspěšnost, že se dítě na základě umístění do pobytového zařízení ústavního typu napraví?

7. Jaké faktory u dětí páchajících protiprávní jednání podle Vás zvyšují nebezpečí jeho kriminální recidivy?

8. Dlouhodobě lze sledovat trend poklesu registrované kriminality u dětí a mladistvých, jak si tuto skutečnost vysvětlujete?

9. Jaké zákonné důvody nejčastěji rozhodují o umístění dětí do pobytových zařízení ústavního typu?